

Η χρήση των πολυτροπικών κειμένων στο Μάθημα των Θρησκευτικών: Το παράδειγμα της εικόνας

Ναζίρ-Πάυλος Ναζάρ

Θεολόγος, μεταπτυχιακός φοιτητής Θεολογίας, ΕΚΠΑ
npnazar@theol.uoa.gr

Περίληψη

Τα πολυτροπικά κείμενα μπορούν να αποκτήσουν ιδιαίτερη εκπαιδευτική αξία στο πλαίσιο των μαθημάτων του σχολείου, με σημαντικά μαθησιακά αποτελέσματα. Στην έρευνα που παρουσιάζεται παρακάτω, μελετάται η διαδικασία παραγωγής νέας γνώσης από τις προϋπάρχουσες εμπειρίες και αναπαραστάσεις των μαθητών (βιώνοντας το γνωστό/βιώνοντας το νέο), με τη χρήση πολυτροπικού κειμένου. Έγινε παρουσίαση ενός πολυτροπικού κειμένου (εικόνα) στο εκπαιδευτικό περιβάλλον της Θρησκευτικής Εκπαίδευσης (Μάθημα των Θρησκευτικών), με σκοπό την αξιοποίηση της εμπειρίας των μαθητών, ώστε να οδηγηθούν σε ένα πρώτο επίπεδο γνώσης, σχετικά με το θέμα του μαθήματος. Μελετήθηκε η εφαρμογή του σε φοιτητές του Τμήματος Θεολογίας της Θεολογικής Σχολής του ΕΚΠΑ, το ακαδημαϊκό έτος 2016-17, μέσω της συμπλήρωσης γραπτού φύλλου παρατήρησης, κατά τη διάρκεια δύο (2) προσομοιώσεων διδασκαλίας. Η ανάλυση των αποτελεσμάτων, αφήνει πολλά περιθώρια να συμπεράνει κανείς την υψηλή παιδαγωγική-μετασχηματιστική αξία των πολυτροπικών κειμένων στη διδασκαλία.

Λέξεις κλειδιά: πολυτροπικότητα, επικοινωνία, πολυγραμματισμός, Θρησκευτικά

Α. Εισαγωγή

Η έννοια της πολυτροπικότητας έχει τις ρίζες της στη σημειωτική θεωρία του Saussure (1979 [1916]), η οποία ουσιαστικά αναίρει την πρωτοκαθεδρία του γραπτού λόγου. Ωστόσο, ο γραπτός λόγος εξακολουθεί να διατηρεί την ισχύ του ακόμα στις μέρες μας, παρόλο που η επικοινωνία μεταξύ των ανθρώπων συντελείται με πολλούς τρόπους, πέραν της γραφής. Όσον αφορά την εκπαιδευτική πράξη, η ισχύς του γραπτού λόγου – ως τώρα – φαίνεται να διατηρείται αναλλοίωτη, αν λάβει κανείς υπόψιν το βάρος που δίνεται στο περιεχόμενο των βιβλίων, στις ασκήσεις και στη γραπτή αξιολόγηση των μαθητών. Η εμπειρία της εκπαιδευτικής διαδικασίας, όμως, αποδεικνύει ότι η γραπτή έκφραση αποτελεί μόνο έναν από τους πολλούς τρόπους επίτευξης των μαθησιακών στόχων, και μάλιστα όχι τον κυριότερο (Κουκουνάρας-Λιάγκης, 2010). Έτσι, εισάγεται η έννοια της πολυτροπικότητας στην εκπαίδευση. Στο παρόν άρθρο επιχειρείται η ανάδειξη της εκπαιδευτικής αξίας των πολυτροπικών κειμένων, τόσο σε θεωρητικό επίπεδο, προσεγγίζοντας τις θεωρητικές αρχές της πολυτροπικότητας, όσο και σε επίπεδο διδασκαλίας, παρουσιάζοντας το παράδειγμα της χρήσης ενός πολυτροπικού κειμένου στο πλαίσιο της Θρησκευτικής Εκπαίδευσης (στο εξής ΘΕ).

Α1. Η πολυτροπικότητα στην τάξη

Η πολυτροπικότητα ορίζεται ως «η μορφή παρουσίασης ενός πολιτισμικού προϊόντος, στο οποίο περιέχονται και συνδυάζονται περισσότεροι από ένας σημειωτικοί τρόποι (modes)» (Χατζήσαββίδης, 2005). Στην περίπτωση του σχολείου, το πολιτισμικό προϊόν που προσφέρεται είναι το μάθημα, ως επικοινωνία μεταξύ μαθητών, εκπαιδευτικού και ύλης. Αντίστοιχα, οτιδήποτε συμβαίνει κατά τη συγκεκριμένη διαδικασία (μάθημα) αποτελεί τους διάφορους σημειωτικούς τρόπους: γραπτός ή προφορικός λόγος, εικόνα, ήχος, στάση σώματος κτλ. Σε αυτό το πλαίσιο, σημασία δεν έχει μόνο το περιεχόμενο, αλλά και ο τρόπος παρουσίασης του μαθήματος (Κουκουνάρας-Λιάγκης, 2010). Με άλλα λόγια, το κέντρο βάρους μετατοπίζεται από την πληροφορία καθεαυτή στη διαδικασία μετάδοσής της. Σε διαφορετική περίπτωση, το σχολείο θα μπορούσε να αντικατασταθεί από τον Η/Υ ή το κινητό μας.

Ωστόσο, το βασικό θεωρητικό ερώτημα που προκύπτει είναι «Γιατί να διδάξουμε πολυτροπικά;». Θα μπορούσαμε – θεωρητικά – για παράδειγμα να υπηρετήσουμε τους στόχους μας και με μη πολυτροπικά μέσα. Οι βασικότεροι λόγοι που υποστηρίζουν την πολυτροπική διδασκαλία, είναι οι εξής:

α) Η πολυτροπικότητα αποτελεί βασική παράμετρο της επικοινωνίας και κάθε προϊόντος της (Kress & Van Leeuwen, 1996). Κάθε είδος επικοινωνίας αποτελεί μία διαδικασία που εμπλέκει αντικείμενα, δραστηριότητες, πτυχές και υποκείμενα (βιβλία, διδακτικές μεθόδους, εκπαιδευτικούς, μαθητές), λαμβάνει χώρα σε συγκεκριμένο πολιτισμικό και κοινωνικό πλαίσιο (σχολείο) και περιλαμβάνει ποικίλους σημειωτικούς τρόπους (γραπτός ή προφορικός λόγος, εικόνα, ήχος, στάση σώματος κτλ.) (Kress G., 1988). Στην ουσία, δεν μπορεί να υπάρξει επικοινωνία με έναν μόνο σημειωτικό τρόπο. Άρα, γίνεται λόγος για μία πολυτροπική πραγματικότητα, η οποία λαμβάνεται υπόψιν και ερμηνεύεται ποικιλοτρόπως.

β) Η πολυτροπικότητα συνδέεται άρρηκτα με τον πολυγραμματισμό και τον θρησκευτικό γραμματισμό. Βασική αρχή του πολυγραμματισμού είναι η ικανότητα κατασκευής νοήματος σε διαφορετικά πολιτισμικά συγκείμενα, με τη χρήση

πολυτροπικών αναπαραστάσεων, σε μία πολύγλωσση, πολυπολιτισμική και εξελιγμένη τεχνολογικά κοινωνία. Η προσέγγιση αυτή στοχεύει – μεταξύ άλλων – στην ανάπτυξη μίας λειτουργικής γραμματικής εκπαιδευτικής προσβάσιμης· δηλαδή, στη διαμόρφωση μίας μεταγλώσσας που θα περιγράφει το νόημα στις διάφορες αποχρώσεις του. Ως εκ τούτου, το ενδιαφέρον μετατοπίζεται στην επαφή των διδασκομένων με κείμενα και είδη λόγου από ένα ευρύ φάσμα μέσων και πολιτισμικών πηγών. Μέσω αυτής της διαδικασίας, οι μαθητές αναμένεται να αναπτύξουν μία κριτική μεταγλώσσα για να επικοινωνούν, αλλά και να κατανοούν την κοινωνική και πολιτισμική δύναμη αυτών των κειμένων, καθώς και των συναφών κοινωνικών πρακτικών (Kalantzis & Cope, 2001). Αντίστοιχα, ο θρησκευτικός γραμματισμός – ως μέρος του πολυγραμματισμού – αποσκοπεί στη λειτουργική χρήση και την κριτική ανάλυση θρησκευτικών αναπαραστάσεων, εννοιών, εικόνων και συμβόλων, καθώς και στη γνώση του πλαισίου και του πολιτισμικού φορτίου τους (Κουκουνάρας Λιάγκης, 2015). Μέσω της ΘΕ, οι μαθητές εξοπλίζονται με τη «θρησκευτική γλώσσα» και τη «γραμματική» της, οι οποίες προσφέρονται όχι μόνο μέσω αλφαβητικών, αλλά και μέσω πολυτροπικών αναπαραστάσεων (ΥΠ.Π.Ε.Θ. & Ι.Ε.Π., 2016).

γ) Η πολυτροπικότητα υπηρετεί τις αρχές της βιωματικότητας και της μετασχηματιστικής μάθησης. Σύμφωνα με τους Kalantzis & Cope (2013), η χρήση πολυτροπικών μέσων για τη μετάδοση της γνώσης, αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό της μετασχηματιστικής εκπαίδευσης και της νέας μάθησης. Σκοπός της μετασχηματιστικής μάθησης είναι η επανεξέταση και η επανεμφάνιση των νοημάτων, μέσω της γνωστικής διαδικασίας της αλλαγής, σε ένα πλαίσιο αναφοράς (Mezirow, 1997) (Taylor, 2008). Ωστόσο, η δημιουργία και η αναπαράσταση της γνώσης, πραγματοποιούνται μέσα από τον συνδυασμό νοημάτων, τα οποία προέρχονται από διαφορετικά μέσα, γνωστικά ισότιμα (Kalantzis & Cope, 2013). Στη διαδικασία αυτή, συμβάλλει η βιωματική μάθηση, η οποία αποσκοπεί στη διαμόρφωση ενός περιβάλλοντος, το οποίο παρέχει εμπειρίες που διευκολύνουν τους μαθητές να κατανοήσουν τον εαυτό τους, αλλά και να αναπτύξουν την προσωπικότητά τους συνολικά (Μπακιρτζής, 2000). Γι' αυτό, κρίνεται σημαντική η αξιοποίηση του πολυτροπικού περιβάλλοντος, στο οποίο ζουν και δραστηριοποιούνται οι μαθητές (Kalantzis & Cope, 2013).

Οι παραπάνω θεωρητικές παραδοχές, οδηγούν στη διατύπωση ενός πρακτικού ερωτήματος: «Πώς θα διδάξουμε πολυτροπικά;». Η προφανής απάντηση είναι: «Μέσω σχεδιασμού». Αυτό, ωστόσο, δεν σημαίνει ότι επιλέγουμε το ένα ή το άλλο πολυτροπικό κείμενο με την προοπτική της αθρόμησης και μόνο. Πρόκειται για μία διαδικασία, η οποία διαιρείται σε επιμέρους στάδια που απαντούν στις εξής ερωτήσεις (Κουκουνάρας-Λιάγκης, 2010):

- 1) Γιατί πρέπει ο μαθητής να διδαχθεί αυτό το μάθημα; (ανάγκες) → Πρόκειται για την επιλογή του βασικού θέματος ή – διαφορετικά – της μεγάλης ιδέας του μαθήματος.
- 2) Τι πρέπει να επιτευχθεί με αυτό το μάθημα; (σκοποί) → Σε αυτό το σημείο επιλέγονται τα προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα και όσα θεωρούνται σημαντικά να γνωρίζουν και να πράττουν οι μαθητές (γνώσεις, δεξιότητες, έννοιες).
- 3) Τι επιδιώκεται με αυτό το μάθημα; (αντικειμενικοί στόχοι) → Αντίστοιχα, με τους αντικειμενικούς στόχους επιλέγεται ό,τι αξίζει να μάθουν οι μαθητές.
- 4) Ποιες είναι οι δυνατότητες των μαθητών και ποιοι περιορισμοί πρέπει να ληφθούν υπόψη; (περιορισμοί) → Είναι σημαντικό ο σχεδιασμός να γίνεται ανάλογα με το μαθησιακό επίπεδο και τις ικανότητες της κάθε τάξης και του κάθε μαθητή (προσαρμοστικότητα).
- 5) Ποιες μέθοδοι και τεχνικές επικοινωνούν αποτελεσματικότερα το μάθημα; (στρατηγικές διδασκαλίας) → Αφού απαντηθούν τα παραπάνω ερωτήματα, επιλέγονται οι στρατηγικές διδασκαλίας, οι οποίες θα υπηρετήσουν την εκάστοτε μαθησιακή στοχοθεσία. Σε αυτό το σημείο, μπορούν να ενταχθούν στη διδασκαλία όποια και όσα πολυτροπικά κείμενα κρίνονται κατάλληλα.
- 6) Πώς θα επιβεβαιωθεί ότι οι στόχοι επιτεύχθηκαν; (αξιολόγηση) → Τέλος, απαραίτητη κρίνεται η συνεχής αξιολόγηση των μεθόδων και των τεχνικών, κατά τη διάρκεια του μαθήματος.

B. Παρουσίαση της διδασκαλίας

B1. Σκοπός και στόχοι

Η διδασκαλία με τη χρήση πολυτροπικού κειμένου (εικόνα) διαρκεί δύο συνεχόμενες διδακτικές ώρες και αποτελεί μέρος μίας δεκάωρης ενότητας μαθημάτων (5^η ενότητα) της Α' Λυκείου του Μαθήματος των Θρησκευτικών (στο εξής ΜτΘ), σύμφωνα με το αναθεωρημένο Πρόγραμμα Σπουδών του μαθήματος (ΥΠ.Π.Ε.Θ. & Ι.Ε.Π., 2016). Η ενότητα έχει τίτλο «Κακό» και η διδασκαλία αυτή αφορά το πρώτο δίωρο, με θέμα την αμαρτία.

B2. Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Το πρώτο δίωρο της δεκάωρης ενότητας αφιερώνεται στην προσπάθεια οι μαθητές να πετύχουν επαρκώς:

- να ερμηνεύουν την αμαρτία σύμφωνα με τη διδασκαλία της Εκκλησίας για τη σχέση Θεού, ανθρώπου και κόσμου,
- να αξιολογούν τη μετάνοια σε σχέση με την αντιμετώπιση της αμαρτίας.

B3. Τεχνικές διδασκαλίας - αξιολόγησης

Βασικό θέμα στο πρώτο στάδιο του μαθήματος είναι οι αστοχίες και οι αποτυχίες στην καθημερινότητα, με στόχο τη διασύνδεση της αμαρτίας με την αλλοτρίωση από τον εαυτό και τον συνάνθρωπο. Μέσα από την προβολή της εικόνας επιχειρείται η αξιοποίηση της εμπειρίας των μαθητών (εικονική/οπτική αναπαράσταση), ώστε να οδηγηθούν σε ένα πρώτο

επίπεδο γνώσης, σχετικά με το θέμα του μαθήματος. Η αξιολόγηση της επίτευξης του παραπάνω μαθησιακού στόχου, έγινε κατά τη διάρκεια του μαθήματος, μέσω γραπτού φύλλου εργασίας.

B4. Μέσα και υλικά διδασκαλίας

Η εικόνα που χρησιμοποιήθηκε προέρχεται από το εξώφυλλο του δίσκου “Wish You Were Here” του βρετανικού ροκ συγκροτήματος Pink Floyd (βλ. Εικόνα 1) και η προβολή της έγινε μέσω προτζέκτορα και φορητού ηλεκτρονικού υπολογιστή (laptop), σε διαδραστικό πίνακα.

Εικόνα 1

Γ. Έρευνα

Η έρευνα με θέμα την αξιοποίηση των πολυτροπικών κειμένων στο ΜτΘ, αποτελείται από δύο μελέτες περίπτωσης. Για τις ανάγκες της έρευνας, πραγματοποιήθηκαν δύο προσομοιώσεις διδασκαλίας σε 42 δευτεροετείς φοιτητές του Τμήματος Θεολογίας της Θεολογικής Σχολής του ΕΚΠΑ, κατά το ακαδημαϊκό έτος 2016-17. Οι εφαρμογές έγιναν στο πλαίσιο του υποχρεωτικού μαθήματος του Δ' εξαμήνου «Θεωρίες μάθησης και διδακτική μεθοδολογία του μαθήματος των Θρησκευτικών».

Το ερευνητικό ερώτημα της έρευνας είναι: Αν η χρήση ενός πολυτροπικού κειμένου (εικόνα) μπορεί να έχει μαθησιακά αποτελέσματα, στο επίπεδο διασύνδεσης των εμπειριών των μαθητών με το θέμα του μαθήματος.

Η προβολή της εικόνας εντάχθηκε στο πρώτο στάδιο του μαθήματος (βιώνοντας το γνωστό/βιώνοντας το νέο), κατά το οποίο οι μαθητές, μέσω της εμπειρίας μίας γνωστής γι' αυτούς συμβολικής αναπαράστασης (εικόνα) και της εστιασμένης παρατήρησής της, προέβησαν στην παραγωγή νέας γνώσης (Kalantzis & Cope, 2013).

Η αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας του πολυτροπικού κειμένου, έγινε με τη συμπλήρωση γραπτού φύλλου εργασίας, κατά τη διάρκεια του μαθήματος. Ειδικότερα, ταυτόχρονα με την προβολή της εικόνας, μοιράστηκε το παρακάτω φύλλο εργασίας στους μαθητές, το οποίο κλήθηκαν να συμπληρώσουν ανώνυμα σε διάστημα πέντε (5) λεπτών:

Με βάση την εικόνα που βλέπετε, προσπαθήστε να απαντήσετε σύντομα (2-3 λέξεις) στα εξής ερωτήματα:

- Ποια είναι η πρώτη εντύπωση που σας προκαλεί η εικόνα;
- Ποια πιστεύετε πως είναι η σχέση μεταξύ των δύο ανθρώπων;
- Τι συμβολίζει ο καθένας τους;
- Γιατί ο ένας από αυτούς φλέγεται;
- Τι τίτλο θα δίνετε στην εικόνα;

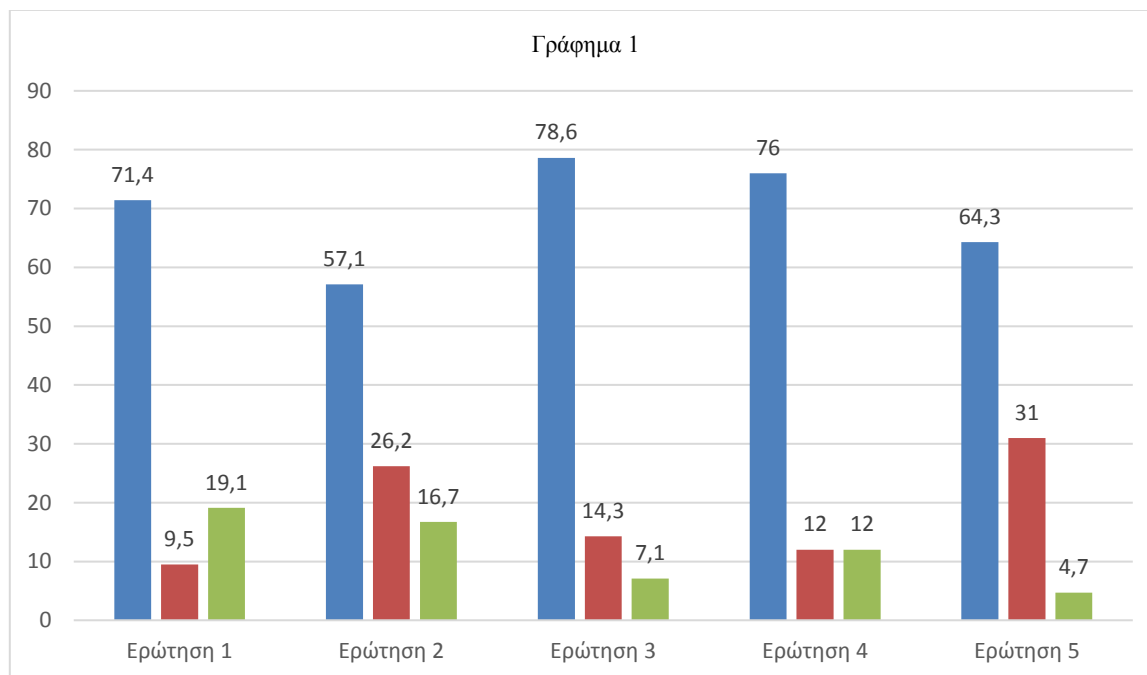
Τα συγκεκριμένα ερωτήματα δεν επιλέχθηκαν τυχαία, αλλά για να δώσουν την απαραίτητη ώθηση στους μαθητές να ανατρέξουν στις δικές τους προηγούμενες εμπειρίες και να διαμορφώσουν οι ίδιοι το νόημα και τις έννοιες. Επίσης, γίνεται σαφές ότι δεν υπάρχουν σωστές ή λάθος απαντήσεις στα ερωτήματα, καθώς «το σημαντικό δεν βρίσκεται στην ανάκληση μίας «αντικειμενικά ορθής απάντησης», αλλά στο πώς φτάνει κανείς σε μία συγκεκριμένη απάντηση» (Φρυδάκη, 2009, σ. 258).

Ακόμα και οι φαινομενικά «άσχετες» απαντήσεις αποτελούν σημαντικό στοιχείο της μαθησιακής διαδικασίας. Ωστόσο, σε αυτό το στάδιο αξιολογήθηκε κατά πόσο η χρήση της εικόνας έφερε σχετικές με το βασικό θέμα του μαθήματος έννοιες στο προσκήνιο.

Δ. Αποτελέσματα της έρευνας

Τα αποτελέσματα της έρευνας (βλ. Γράφημα 1), βάσει των απαντήσεων των μαθητών, κατηγοριοποιήθηκαν και διαμορφώθηκαν ως εξής:

- Ερώτηση 1 (Ποια είναι η πρώτη εντύπωση που σας προκαλεί η εικόνα;): Το 71,4% των μαθητών απάντησε με όρους που δηλώνουν ενδιαφέρον (περιέργεια, απορία, έκπληξη), το 9,5% έδειξε αδιαφορία και το 19,1% περιέγραψε κυριολεκτικά την εικόνα.
- Ερώτηση 2 (Ποια πιστεύετε πως είναι η σχέση μεταξύ των δύο ανθρώπων;): Το 57,1% απάντησε ότι η σχέση των δύο ανθρώπων είναι αντιθετική (ανταγωνιστική, εχθρική), το 26,2% τυπική και το 16,7% φιλική.
- Ερώτηση 3 (Τι συμβολίζει ο καθένας τους;): Το 78,6% απάντησε χρησιμοποιώντας αντιθετικά σχήματα (καλό-κακό, ιατρός-ασθενής, ζωή-θάνατος, δύο όψεις του ανθρώπου και του εαυτού μας), το 14,3% έδωσε διαφορετικές απαντήσεις και το 7,1% δεν απάντησε.
- Ερώτηση 4 (Γιατί ο ένας από αυτούς φλέγεται;): Το 76% απάντησε ότι η φωτιά – και κατά συνέπεια ο φλεγόμενος – είναι ή σχετίζεται με το κακό, το 12% έδωσε άλλη απάντηση και ένα επίσης 12% δεν απάντησε.
- Ερώτηση 5 (Τι τίτλο θα δίνετε στην εικόνα;): Το 64,3% των μαθητών έδωσε σχετικό με το θέμα του μαθήματος (κακό-αμαρτία) τίτλο (καλό-κακό, τα δύο πρόσωπα του ανθρώπου, ο φλεγόμενος και η σωτηρία, η αναμέτρηση με τον εαυτό μας), το 31% έδωσε κυριολεκτικό τίτλο (χειραγία, δύο γνωστοί) και το 4,7% δεν απάντησε.

Ε. Συμπεράσματα – Συζήτηση

Συμπερασματικά, από τις εφαρμογές που πραγματοποιήθηκαν, αναδεικνύεται η υψηλή αξία των πολυτροπικών κειμένων. Η χρήση της εικόνας, σε συνδυασμό με συγκεκριμένα ερωτήματα, οδήγησε τους μαθητές σε διατύπωση σκέψεων, απόψεων και εννοιών σχετικών με το βασικό θέμα του μαθήματος. Η χρήση των αντιθετικών σχημάτων «καλό-κακό», «ιατρός-ασθενής», αλλά και η διασύνδεσή τους με την ανθρώπινη κατάσταση και τις ανθρώπινες σχέσεις, επιβεβαιώνει την παραπάνω άποψη.

Σημαντικό ρόλο, ωστόσο, διαδραματίζει και το θεωρητικό πλαίσιο. Το εννοιοκεντρικό ΠΣ, προτάσσοντας τις βασικές και τις επιμέρους έννοιες, δημιουργεί το κατάλληλο διδακτικό πλαίσιο στο οποίο τα πολυτροπικά κείμενα μπορούν να χρησιμοποιηθούν λειτουργικά. Στη συγκεκριμένη εφαρμογή, οι μαθητές, μέσω της εικόνας, προσέγγισαν την έννοια του κακού και στη συνέχεια επιχείρησαν να τη νοηματοδοτήσουν θρησκευτικά (αμαρτία), να την αναλύσουν λειτουργικά και κριτικά και να την αξιοποιήσουν έμπρακτα και δημιουργικά, ανάλογα με τη σημασία και το περιεχόμενό της. Η νέα γνώση αναπλαισιώθηκε στα επόμενα στάδια του μαθήματος, αρχικά με την ανάγνωση της παραβολής του Ασώτου, όπου οι μαθητές νοηματοδότησαν την προηγούμενη ορολογία σε θρησκευτικό πλαίσιο. Η ευρεία έννοια του κακού συνδέθηκε με την έννοια της αμαρτίας και της μετάνοιας – ως αντίδοτό της – και στη συνέχεια, οι μαθητές κλήθηκαν να αναλύσουν σε ομάδες τις νέες

έννοιες, γράφοντας ένα άρθρο στην εφημερίδα του σχολείου, όπου η κάθε ομάδα παρουσίασε ένα σύντομο κείμενο σχετικά με τη φύση της αμαρτίας και την αξία της μετάνοιας στην Εκκλησία. Η συνολική αξιολόγηση των προσδοκώμενων μαθησιακών αποτελεσμάτων έγινε στο τελευταίο στάδιο του μαθήματος, με τη συμπλήρωση ανώνυμου φύλλου εργασίας, στο οποίο οι μαθητές εξέφρασαν τις απόψεις τους για το νόμο του Θεού και την αμαρτία στη ζωή των χριστιανών και στη ζωή τους, βασιζόμενοι σε επιστολή του Αποστόλου Παύλου. Η επίτευξη των μαθησιακών αποτελεσμάτων, αποτελεί ένδειξη ότι το πολυτροπικό κείμενο που αξιοποιήθηκε αρχικά, συνέβαλε μαθησιακά στη μετάβαση από έννοιες ευρείες και αφηρημένες σε όρους με συγκεκριμένο περιεχόμενο και βοήθησε τους μαθητές να αναπτύξουν γνώσεις, δεξιότητες και στάσεις, σχετικά με ένα ζήτημα που απασχολεί τη ζωή τους (κακό), αλλά και τη θρησκεία (αμαρτία).

Τέλος, η συγκεκριμένη εφαρμογή, φαίνεται ότι βρίσκεται σε πλήρη συνάρτηση με την κονστрукτιβιστική προσέγγιση της ΘΕ, αφού αφενός ο σχεδιασμός μαρτυρεί ότι το μάθημα στηρίχθηκε σε μία βασική έννοια (αμαρτία) την οποία επιδιώχθηκε να προσεγγίσουν και να επεξεργαστούν οι μαθητές και αφετέρου η χρήση της εικόνας ως πολυτροπικού κειμένου ενθάρρυνε τους μαθητές να μάθουν ερευνώντας και δρώντας (Κουκουνάρας Λιάγκης, 2015).

ΣΤ. Βιβλιογραφικές αναφορές

- Kalantzis, M., & Cope, B. (2001). "Multiliteracies". A Framework for Action. Στο M. Kalantzis, & B. Cope, *Transformations in Language and Learning: Perspectives in Multiliteracies* (σσ. 19-31). Australia: Common Ground Publishing.
- Kalantzis, M., & Cope, B. (2013). *Νέα μάθηση. Βασικές αρχές για την επιστήμη της εκπαίδευσης*. (Ε. Αρβανίτη, Επιμ., & Γ. Χρηστίδης, Μεταφρ.) Αθήνα: Κριτική.
- Kress, G. (1988). *Communication and Culture*. Sydney: University of South Wales Press.
- Kress, G., & Van Leeuwen, T. (1996). *Reading Images. The Grammar of Visual Design*. London: Routledge.
- Mezirow, J. (1997). Transformative Learning: Theory to Practice. *New Directions for Adult and Continuing Education*, 1997(74), 5-12.
- Saussure, F. (1979 [1916]). *Μαθήματα γενικής γλωσσολογίας*. (Φ. Αποστολόπουλος, Μεταφρ.) Αθήνα: Παπαζήσης.
- Taylor, E. W. (2008). Transformative learning theory. *New Directions for Adult and Continuing Education*, 2008(119), 5-15.
- Κουκουνάρας Λιάγκης, Μ. (2015). *Επιστήμες της Παιδαγωγικής και πρώτη εφηβεία. Συμβολή στη διδακτική μεθοδολογία της Θρησκευτικής Εκπαίδευσης*. Αθήνα: Gutenberg.
- Κουκουνάρας-Λιάγκης, Μ. (2010). *Εκπαιδευτικοί εν δράσει: νέα πολυτροπική διδακτική*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Μπακιρτζής, Κ. (2000). Βιωματική εμπειρία και κίνητρα μάθησης. *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*(30), 87-109.
- ΥΠ.Π.Ε.Θ., & Ι.Ε.Π. (2016). *Πρόγραμμα Σπουδών στα Θρησκευτικά Λυκείου*. Αθήνα: Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων & Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής.
- ΥΠ.Π.Ε.Θ., & Ι.Ε.Π. (2016). *Πρόγραμμα Σπουδών στα Θρησκευτικά Λυκείου - Οδηγός Εκπαιδευτικού*. Αθήνα: Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων & Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής.
- Φρυδάκη, Ε. (2009). *Η διδασκαλία στην τομή της νεωτερικής και της μετανεωτερικής σκέψης*. Αθήνα: Κριτική.
- Χατζησαββίδης, Σ. (2005). Η πολυτροπικότητα στη σύγχρονη εγγράμματη κοινωνία ως προϊόν μεταφοράς του βιώματος: προς μια νέα μορφή λόγου. Στο Μ. Πουρκός, & Ε. Κατσαρού (Επιμ.), *Βίωμα, μεταφορά και πολυτροπικότητα: εφαρμογές στην επικοινωνία, την εκπαίδευση, τη μάθηση και τη γνώση* (σσ. 103-113). Θεσσαλονίκη: Νησίδες.